

KRIVIČNOPRAVNO UTVRĐIVANJE ZLOČINA GENOCIDA

THE CRIMINAL JUSTICE PROCEDURE FOR IDENTIFYING THE CRIME OF GENOCIDE

Sažetak

U ovom radu naglašena je važnost i kompleksnost identifikacije i definisanja zaštićenih ljudskih skupina prilikom krivičnogpravnog utvrđivanja postojanja zločina genocida kao jedne od bitnih i specifičnih odrednica ovog zločina. Autor se osvrnuo na praksu međunarodnog pravosuđa čiji je rad u značajnoj mjeri otklonio pojedine nejasnoće koje se odnose na pitanja koja nisu precizno i jasno propisana u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine kroz nekoliko ključnih primjera koji omogućavaju jednostavnije shvatanje, razumijevanje i tumačenje zaštićene ljudske skupine. Kroz rad se artikuliraju različiti pristupi koji se odnose na identifikaciju i definisanje zaštićenih ljudskih skupina kao i kritički osvrt na ograničenost koncepta genocida u skladu sa restriktivno propisanim uslovima.

Ključne riječi: genocid, zaštićene skupine, međunarodno pravosuđe

Summary

The importance and complexity of identifying and defining human groups under protection when there is ongoing the criminal justice procedure with the purpose of determining the crime of genocide, is emphasized in this paper. The paper also treats other aspects of protected human groups, as it represents one crucial and specific determinants of that kind of crime.

In this paper the author dealt with the international judiciary's practices whose work has largely eliminated indistinctions concerning the crudely and vaguely prescribes issues in the 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (CPPCG). For illustration of his standpoint, the author uses several vital examples that enable clear comprehension, understanding and interpretation of protected human groups. Different approaches referring to the identification and defining of protected human groups, as well as the critical reviewing of limitations of the concept of genocide in line with restrictively prescribed conditions are also structured through the paper.

Key words: genocide, protected groups, the International Justice.

Uvod

Pored činjenice da je genocid kao društvena pojava poznat od kada egzistira ljudski rod, kao krivično djelo u međunarodnom krivičnom pravu pojavljuje se tek 1948. godine. Podsjetimo i na to da je jedan od prvih i danas u višestrukome smislu najvažnijih dokumenata novoformirane međunarodne zajednice, utjelovljene u Ujedinjenim nacijama, upravo Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida koja spada u korpus najznačajnijih međunarodnopravnih dokumenata, u tekovine ljudske civilizacije, kao rezultat iskustva međunarodne zajednice iz holokausta i genocida u Drugom svjetskom ratu, čiji je posebno značajni zagovornik bio Jevrej, poljski pravnik Raphael Lemkin, čija je skoro cijela porodica žrtva holokausta.¹ Termin *genocid* je nastao prije izrade nacrtu Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine kada je pravno formulisan kao međunarodni zločin. U Rezoluciji 96(I) Generalne skupštine UN-a genocid se definiše kao „uskraćivanje prava na postojanje cijelim ljudskim grupama”. Riječ *genocid* je prvi formulisao i upotrijebio Raphael Lemkin kombinacijom „starogrčke riječi *genos* (rasa, rod, pleme) i latinskog *cide* (ubijanje)”.² U krivično zakonodavstvo bivše države krivično djelo genocida inkriminisano je u Krivični zakonik 1951. godine.³

Prije inkriminacije genocida kao posebnog međunarodnog krivičnog djela u katalogu krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, ovaj zločin je bio podvrsta zločina protiv čovječnosti, zbog čega su i danas prisutna poistovjećivanja ovih zločina s obzirom na određene zajedničke karakteristike (objekt zaštite, organizovanost izvršenja, umišljaj kao oblik vinosti i dr.).

Od usvajanja Konvencije o genocidu do danas u teorijskom i praktičnom smislu postoje brojne dileme i različita shvatanja koja se odnose na mogućnosti zabrane kulturnog genocida, definisanje postojećih zaštićenih ljudskih skupina i mogućnost pružanja zaštite i drugim

---

¹ Čekić, S., *Historija holokausta*. Izlaganje na redovnoj tribini Univerziteta u Sarajevu održanoj 26. januara 2010. godine povodom 27. januara – Međunarodnog dana sjećanja na žrtve holokausta. Dostupno na:

http://www.camo.ch/PDFO/HISTORIJA_HOLOKAUSTA_SMAIL_CEKIC.pdf.

² Lemkin, R., (1944), *Axis Rule in Occupied Europe*, Washington, D. C., str. 79.

³ „Službeni vesnik Prezidijuma narodne skupštine FNRJ“, br. 2/50. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju genocida iz 1948. godine stupila je na snagu 12. januara 1951. godine.

skupinama, utvrđivanje kvalitativne i kvantitativne komponente zločina, utvrđivanje „značajnog dijela“ zaštićene ljudske skupine i druga značajna krivičnopravna i krivičnoprocesna pitanja. Nakon više od pola vijeka od usvajanja navedene konvencije prisutna su različita shvatanja i interpretacije koncepta genocida. U krivičnopravnoj literaturi postoji saglasnost da se dva ad hoc Međunarodna krivična tribunala za bivšu Jugoslaviju i Ruandu u svom radu i neposrednom postupanju isključivo pridržavaju restriktivnih uslova sadržanih u odredbama Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine, bez obzira na sve prisutnije kritike da je ovakvo shvatanje koncepta genocida previše usko ograničeno i kao takvo prevaziđeno.

Poseban problem predstavlja činjenica da navedena konvencija nije preciznije, konkretnije i jasnije propisala pojedina bitna krivičnopravna pitanja u cilju lakšeg postupanja kako u praksi međunarodnog pravosuđa tako i na nacionalnom nivou. To znači da ne postoje jasni i egzaktni broježani pokazatelji za utvrđivanje praga kada zločin prerasta u genocid, odnosno broježani omjer članova grupe prema kojima je preduzeta jedna ili kombinacija više radnji izvršenja u odnosu na ukupan broj, uz postojanje genocidne namjere kod izvršioca.⁴ Također, i u praksi međunarodnog pravosuđa evidentni su različiti pristupi i različita tumačenja i shvatanja određenih krivičnopravnih odrednica zločina genocida. Svi dosadašnji pokušaji da se redefiniše koncept genocida i prilagodi realnim potrebama usmjerenim na univerzalnoj zaštiti ljudskih skupina u širem smislu okončani su neuspjehom. Redefinisanje postojećeg koncepta genocida usmjereno je na proširenje radnji izvršenja ovog zločina⁵ kao i na propisivanje krivičnopravne zaštite i za druge ljudske skupine (političke, kulturne, ekonomske, spolne). Jedan od opravdanih i svrsishodnih razloga redefinisanja postojećeg koncepta genocida jeste propisivanje univerzalne krivičnopravne zaštite s obzirom

---

⁴ Karović, S. (2011). *Civitas*, časopis za društvena istraživanja, broj 2, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, str. 24.

⁵ U tom smislu posebnu pažnju zavređuje presuda Saveznog suda u Njemačkoj iz 2000. godine u predmetu „Nikola Jorgić“ iz koje je evidentno da pojam genocid inkorporira i radnje koje su usmjerene na uništenje vjerskog, kulturnog, nacionalnog i jezičkog identiteta konvencijski zaštićene ljudske skupine, a koje se nazivaju kulturnim genocidom. Evropski sud za ljudska prava je 12. jula 2007. godine donio presudu u predmetu „Jorgić protiv Njemačke“, broj aplikacije 74613/01, gdje se ističe da su navodi aplikanta koji se odnose na nadležnost neosnovani kao i da su njemački sudovi pravilno postupali prilikom odlučivanju o genocidu, primjenjujući domaće i međunarodno pravo.

na nemoć međunarodne zajednice na planu efikasnog i blagovremenog sprečavanja.

1. Konvencijski koncept genocida

Usvajanjem Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida 1948. godine od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija pravno je formulisan i ustanovljen zločin genocida. Tako je ovaj zločin stekao svoju krivičnopravnu autonomnost sa određenim specifičnostima koje su i danas predmet ozbiljnih naučnih rasprava. „Genocid (grč. *genos* – pleme, narod + lat. *occidere* – ubiti) kazneno je djelo protiv čovječnosti koje se sastoji u preduzimanju različitih radnji upravljenih na potpuno ili djelimično uništenje neke nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine.“⁶

Navedenom konvencijom propisani su objektivni elementi zločina kao i subjektivni element (genocidna namjera) kao specifično obilježje zločina. U praksi međunarodnog ad hoc Tribunala za bivšu Jugoslaviju, u članu 4. Statuta, genocid je definisan na osnovu dva konstitutivna elementa:

- *actus reus* krivičnog djela, koji se sastoji od jedne ili više taksativno propisanih radnji u članu 4 (2) (objektivan element) i
- *mens rea* krivičnog djela, posebna ili specijalna namjera da se u potpunosti ili djelimično uništi neka od zaštićenih grupa – nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa (subjektivan element).⁷

Radnje izvršenja su propisane alternativno, tako da je za krivičnopravno postojanje ovog zločina dovoljno da izvršilac preduzme jednu od pet taksativno propisanih radnji, uz zadovoljenje postojanja subjektivnog elementa kod izvršioca koji se ispoljava kroz specifičnu namjeru potpunog ili djelimičnog uništenja zaštićene ljudske skupine. „Genocid se, s obzirom na njegov sadržaj, svojstvo pasivnog subjekta i pre svega subjektivnu komponentu-genocidnu (uništavačku) nameru kod učinioca, često označava kao zločin nad zločinima ili najteži, tzv. kapitalni zločin.“⁸ Iz naprijed navedenog evidentno je da genocid

⁶ Sijerčić-Čolić, H., et al. (2005), *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Vijeće Evrope/Evropska komisija, Sarajevo, str. 558.

⁷ <http://www.icty.org>: prvostepena presuda u predmetu „Jelisić“; prvostepena presuda u predmetu „Krstić“, par. 542–550.; prvostepena presuda u predmetu „Kordić“; prvostepena presuda u predmetu „Stakić“, par. 505.

⁸ Škulić, M. (2005), *Međunarodni krivični sud: nadležnost i postupak*, Dosije, Beograd, str. 219.

predstavlja najteži zločin protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom s obzirom na to da se potpuno ili djelimično uništenje odnosi na pripadnike ili članove određene nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine, a ne na čovjeka kao pojedinca. Objekt napada kod krivičnog djela genocida je zaštićena ljudska skupina, što predstavlja jednu od bitnih specifičnosti zločina genocida u odnosu na ostala krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom.

Međunarodni zločin genocida je na istovjetan način (konvencijski) propisan u Rimskom statutu međunarodnog krivičnog suda (član 6), Statutu Međunarodnog tribunala za gonjenje lica odgovornih za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava izvršene na teritoriji bivše Jugoslavije (član 4) kao i Statutu Međunarodnog krivičnog tribunala za Ruandu (član 2). U članu 4. Statuta Tribunala za bivšu Jugoslaviju u potpunosti su preuzete odredbe II i III Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine.

Sasvim sigurno može se konstatovati da je ovaj koncept genocida u znatnoj mjeri usko ograničen s obzirom na restriktivne uslove i da ne dozvoljava ekstenzivno (šire) tumačenje elemenata genocida, što u određenim specifičnim situacijama dovodi do kolizije odnosno protivrječnosti s neposrednom svrhom (ciljem) Konvencije o genocidu. U praksi međunarodnog pravosuđa evidentna je dosljedna primjena materijalnih odredbi sadržanih u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju genocida.

Krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava su propisana i u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine⁹ u skladu sa međunarodnim ugovorima i konvencijama, čime je naša zemlja ispoštovala svoje obaveze. Zločin genocida kao autonomno krivično djelo je propisan u članu 171.¹⁰ Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine te je u normativnom smislu „zločin nad zločinima“ inkorporiran u nacionalno krivično zakonodavstvo. Konvencijsko definisanje pojma *genocid* je na isti način inkorporisano odnosno inkriminisano i u domaćem

---

⁹ Krivični zakon Bosne i Hercegovine proglasio je visoki predstavnik za BiH 24. 1. 2003. godine. Odlukom br. 101/03 je objavljen u „Službenom glasniku BiH“, br. 3/03 od 10. 2. 2003. godine. Ispravke KZ BiH su objavljene u „Službenom glasniku BiH“, br. 32/03 od 28. 10. 2003. godine. Navedeni tekst KZ BiH usvojila je i Parlamentarna skupština BiH, nakon čega je objavljen kao prečišćeni tekst KZ BiH u „Službenom glasniku BiH“, br. 37/03 od 22. 11. 2003. godine. KZ BiH stupio je na snagu 1. 3. 2003. godine.

¹⁰ U članu 171. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine zločin genocida je propisan na isti način kao u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocid iz 1948. godine.

(nacionalnom) pravu susjednih zemalja – Srbije¹¹, Hrvatske¹², Crne Gore¹³.

2. Kompleksnost definisanja zaštićenih skupina

Jedno od ključnih pitanja prilikom utvrđivanja postojanja zločina genocida jeste određivanje odnosno identifikacija zaštićene ljudske skupine. Uvažavajući restriktivne uslove propisane u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju genocida iz 1948. godine, određivanje zaštićene skupine je posebno značajno prilikom utvrđivanja postojanja genocidne namjere kod izvršioca zločina. „Ono što razlikuje genocid od drugih zločina je njegov fokus na skupine.“¹⁴ Preduzimanje jedne ili kombinacija više radnji sadržanih u članu II navedene konvencije od izvršioca zločina nije samo po sebi dovoljno da se taj zločin kvalifikuje kao genocid. Pored utvrđivanja postojanja objektivnih elemenata (radnja izvršenja – *actus reus*) i subjektivnog elementa, tj. genocidne namjere (*mens rea*) kao specifičnog i jedinstvenog obilježja zločina genocida, potrebno je identifikovati i definisati zaštićenu ljudsku skupinu.

U članu 4. stav 2. Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine za postojanje genocida, pored preduzimanja jedne ili više od pet taksativno propisanih radnji¹⁵ izvršenja, zahtijeva i „namjeru da se u cijelosti ili djelimično uništi nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva“¹⁶. Prema

---

¹¹ Član 370. Krivičnog zakonika Republike Srbije, objavljen u „Službenom glasniku RS“, br. 85/05.

¹² Član 156. Krivičnog zakona Republike Hrvatske, objavljen u „Narodnim novinama“, br. 110/97.

¹³ Član 426. Krivičnog zakona Republike Crne Gore, objavljen u „Službenom listu RCG“, br. 70/03.

¹⁴ Amann, D. M. (2002), *Group Mentality, Expressivism, and Genocide*, International Criminal Law Review 2, 93.

¹⁵ Član II Konvencije o genocidu definiše radnje izvršenja koje predstavljaju genocid: ubistvo članova grupe (naroda); uzrokovanje teških tjelesnih ili mentalnih povreda članovima grupe (pripadnika određenog naroda); namjerno podvrgavanje grupe takvim životnim uslovima koji dovode do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja; uspostavljanje mjere s namjerom sprečavanja rađanja u okviru grupe (naroda); prinudno premještanje djece iz jedne grupe u drugu.

¹⁶ Subjektivni element zločina genocida je u praksi međunarodnog pravosuđa uslovljen postojanjem specijalnog ili posebnog umišljaja kod izvršioca zločina bez obzira da li je riječ o utvrđivanju individualne krivične odgovornosti ili odgovornosti države za zločin genocida.

prof. Bassiouniju, „ovo je bila definicija genocida sa najkontraverznijim aspektima“.¹⁷ Također, profesor Kaseze ukazuje na negativne karakteristike spomenute konvencije te, između ostalog, navodi da ista „ne obuhvata politički, kulturni (i ekonomski) genocid“.¹⁸ Izvorni nacrt Konvencije o genocidu je uključivao zaštitu i drugih skupina, ali prilikom usaglašavanja nije postignut potreban kompromis između država, posebno predstavnika bivšeg SSSR-a, tako da prvobitna koncepcija genocida nije zaživjela na način kako je to bilo zamišljeno. Konvencija o genocidu je bila krivičnopravni odgovor na masovne zločine izvršene u Drugom svjetskom ratu pod okriljem fašizma i nacizma, pogotovo nad manjinama (Jevrejima, Poljacima, Romima). U tom smislu, evidentni su bili različiti pristupi i stavovi u pogledu pronalaženja optimalnog krivičnopravnog rješenja. Uvažavajući oprečne pristupe i stavove, navedena konvencija je na jedan uopćen način propisala zaštićene ljudske skupine ne opisujući pojedinosti u smislu njihove identifikacije i diferencijacije. Ovakvim konceptom ne štite se društvene grup(acij)e kao što su političke i slične organizacije i/li kolektiviteti, jer pripadnost određenoj političkoj grupi jeste odluka pojedinca odnosno stvar njegovog personalnog izbora, a ne fakt na čije nastupanje on nije imao nikakvog utjecaja, kao u slučaju pripadnosti jednoj od gore navedenih zaštićenih grupa.¹⁹ Navedenom odredbom propisana je međunarodnopravna zaštita za četiri skupine – nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine, čime se isključuje krivičnopravna zaštita drugim skupinama kao što su ekonomske, političke, kulturne, spolne ili neke druge.

Dakle, nepropisivanje krivičnopravne zaštite i za ove grupe dovodi do apsurdna da je moguće izvršiti međunarodni zločin koji ima sva obilježja zločina genocida koji se kao takav neće kvalifikovati kao genocid zbog činjenice da Konvencijom nije propisana zaštita i za ove skupine. Ovakav pristup zanemaruje i ignoriše humanu i univerzalnu dimenziju usmjerenu na pružanje zaštite i drugim ljudskim skupinama koje mogu biti objekt napada u krivičnopravnom smislu.

---

¹⁷ Schabas, William A. (2001), *Was Genocide Committed in Bosnia and Herzegovina? First Judgments of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, Fordham International Law Journal, Volume 25, Issue 1, Article 2, 36.

¹⁸ Kaseze, A. (2005), *Međunarodno krivično pravo*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, str. 111.

¹⁹ Seizović, Z. (2007), *Naličje „svjetske pravde“*. Presuda međunarodnog suda pravde, str. 26, Društvena istraživanja – časopis Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, godina I, br. 1.

U tom kontekstu interesantno je shvatanje zaštićene grupe od Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu u predmetu protiv Akayesa gdje se navodi da su sve „stabilne i trajne skupine“²⁰ zaštićene. Odbacivanje pružanja zaštite i za druge ljudske skupine opravdava se činjenicom da su iste mobilne i nestalne, interesno ili ideološki povezane, te kao takve ne mogu se smatrati objektom napada u smislu odredbi Konvencije o genocidu. Pretresno vijeće Međunarodnog krivičnog tribunala za Ruandu je u svojoj presudi preciznije definisalo četiri zaštićene ljudske skupine. Nacionalna grupa je definisana kao skupina ljudi koja dijeli pravnu vezu zasnovanu na zajedničkom državljanstvu. Etnička grupa je definisana kao grupa čiji članovi dijele zajednički jezik ili kulturu. Rasna grupa je zasnovana na nasljednim fizičkim crtama koje se identificiraju s geografskim područjem, nezavisno od jezičkih, kulturnih, nacionalnih ili religijskih faktora. Vjerska grupa je definisana kao skupina čiji članovi dijele istu religiju, vjeroispovijest, vjerske običaje ili vjerovanje.

Svrha propisivanja genocida kao posebnog međunarodnog zločina u katalogu krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom jeste da obezbijedi krivičnopravnu zaštitu propisanim skupinama u smislu prava na postojanje (pravo na život, bivstvovanje, egzistenciju). Uvažavajući svrhu propisivanja genocida kao međunarodnog zločina evidentna su nastojanja brojnih istraživača genocida u svijetu koji preferiraju šire (ekstenzivno) shvatanje i tumačenje zaštićene grupe u cilju obezbjeđenja krivičnopravne zaštite za sve skupine koje mogu biti objekt napada.²¹ Negativna karakteristika navedene konvencije je u tome da ista ne propisuje kriterije za jasnu diferencijaciju i jasno određivanje zaštićene grupe, što predstavlja problem posebno u praktičnom smislu prilikom postupanja u praksi domaće i međunarodnog pravosuđa. „Popis zaštićenih skupina u Konvenciji o genocidu, iako restriktivan, sadrži nejasne pojmove bez dodatnih kriterija.“²²

---

²⁰ Prosecutor v. Akayesu (ICTR-96-4-T), Judgment, 2 September 1998, para. 516.

²¹ Posebno je interesantno nastojanje Antonia Kasezea koji preferira proširenje krivičnopravne zaštite i za druge ljudske skupine, što predstavlja jedan od valjanih razloga da se odredbe Konvencije prilagode realnim potrebama i obezbijedi najviši nivo univerzalne zaštite. Također, Leo Kuper naglašava ograničenost odredbi Konvencije o genocidu u smislu propisivanja krivičnopravne zaštite samo određenim grupama.

²² Bettwy, D. S, (2011), *The Genocide Convention and unprotected groups: Is the scope of protection expanding under customary International law?* Notre Dame Journal of International & Comparative Law, 172.

S druge strane, otežavajuća okolnost jeste nepostojanje univerzalnog i općeprihvaćenog određivanja i definisanja nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine koje bi moglo poslužiti kao osnov za utvrđivanje zaštićene grupe. Npropisivanje jasnih kriterija za određivanje zaštićene skupine u Konvenciji posebno je izazvalo poteškoće prilikom određivanja zaštićene grupe kada je u pitanju genocid u Ruandi, zbog toga što sukobljene strane (Tutsi i Hutui) govore isti jezik, dijele istu kulturu, religiju, fizičke osobine kao i druge objektivne karakteristike. Uvažavajući navedene poteškoće i probleme prilikom identifikacije i diferencijacije zaštićenih skupina kao posljedicu nepreciznosti određivanja navedenih skupina u Konvenciji o genocidu, praksa međunarodnog pravosuđa odnosno praksa dva ad hoc tribunala je pružila različite odgovore kako i na koji način pristupiti identifikaciji zaštićene skupine. U tekstu koji slijedi navesti ćemo različite pristupe i interpretacije prilikom identifikacije i definisanja zaštićene skupine sa konkretnim primjerima iz prakse međunarodnog pravosuđa koja je od izuzetnog značaja bez obzira na prisutne negativne kritike.

2.1 Objektivno, subjektivno i objektivno-subjektivno određenje zaštićene grupe

Doprinos u rješavanju određenih nejasnoća koje su posljedica nedovoljno jasnog i preciznog definisanja značajnih krivičnopравnih i krivičnoprocesnih pitanja nedvosmisleno su pružila dva ad hoc tribunala koji su prilikom postupanja u konkretnim predmetima koji inkorporiraju zločin genocida omogućili lakše i jednostavnije tumačenje i shvatanje identifikacije zaštićene skupine. „Praksa Tribunala nije sasvim ujednačena u odnosu na pitanje da li se zaštićena grupa može odrediti oslanjanjem na izvršiočevo identifikovanje grupe kao nacionalno, etnički, rasno, ili verski specifične, ili je neophodno utvrditi objektivne karakteristike koje bi grupu činile specifičnom.“²³

Uvažavajući da genocid kao međunarodno krivično djelo spada u katalog složenih krivičnih djela, nedorečenost Konvencije o genocidu o bitnim krivičnopравnim odrednicama, kao što je identifikacija zaštićene skupine, utvrđivanje kvalitativne i kvantitativne komponente zločina i dr., izaziva brojne dileme, nejasnoće i različite interpretacije koncepta genocida. Genocid je u praksi međunarodnog pravosuđa opisan kao

---

²³ Ivanišević, B., et al. (2008), *Vodič kroz Haški tribunal, propisi i praksa*, Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju u Srbiji, 69.

„zločin nad zločinima“,²⁴ iz čega razumljivo proizlazi i kompleksnost utvrđivanja postojanja ovog zločina koja se, između ostalog, ispoljava i u definisanju i identifikaciji zaštićene skupine. Postoji saglasnost da su u praksi međunarodnog pravosuđa postavljeni izuzetno visoki standardi prilikom dokazivanja zločina genocida,²⁵ a posebno kada je u pitanju subjektivni element. „Težina genocida ogleda se u strogim zahtjevima koji se moraju zadovoljiti prije no što se donese osuđujuća presuda za to krivično djelo. Ti zahtjevi – uslov postojanja dokaza posebne namjere i pokazatelja da je cijela grupa, ili njen znatan dio, bila određena za uništenje – čuvaju od opasnosti da se osuda za to krivično djelo izrekne olako.“²⁶ Uslijed nedostatka direktnih dokaza (naredbe, zapisnika, direktive, izjave) genocidna namjera se najčešće utvrđuje indirektnim ili posrednim putem.

U praksi međunarodnog pravosuđa prisutni su različiti pristupi prilikom identifikacije zaštićene grupe:

1. objektivni pristup (identifikacija objektivnih karakteristika zaštićene skupine),
2. subjektivni pristup (identifikacija skupine od izvršioca kao nacionalne, etničke, rasne ili vjerske),
3. mješoviti ili objektivno-subjektivni pristup (kombinacija prethodna dva pristupa prilikom identifikacije zaštićene skupine).

Pretresno vijeće Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (ICTR) u predmetu „Akayes“ je prvi put bilo suočeno sa kompleksnošću tumačenja odredbi Konvencije o genocidu koje se odnose na definisanje i identifikaciju zaštićene skupine. I u drugim predmetima pred ovim sudom bilo je riječi o problemu definisanja zaštićene ljudske skupine. Kako je već istaknuto, u Ruandi se pojavio problem prilikom identifikacije zaštićene grupe s obzirom na evidentne identičnosti objektivnih karakteristika sukobljenih strana,²⁷ tako da je uzet u obzir subjektivni pristup prilikom identifikacije zaštićene grupe na bazi postojećih

---

²⁴ *Prosecutor v. Jean Kambanda*, ICTR 97-23-S, Judgment and Sentence (4 September 1998) at para. 16 (International Criminal Tribunal for Rwanda, Trial Chamber 2), online: ICTR <<http://ictr.org>> [*Kambanda*].

²⁵ Visoko postavljene standarde dokazivanja zločina genocida posebno naglašavaju Samanta Power, Vladimir Đ. Degan i dr.

²⁶ Presuda Žalbenog vijeća u predmetu „Krstić“, par. 37.

²⁷ Huti i Tutsi predstavljaju dvije glavne etničke skupine u Ruandi. U periodu oko tri mjeseca preko 800.000 Tutsa i umjerenih Huta je ubijeno, oko 500.000 žena je silovano, a do 100.000 djece ostalo bez roditelja.

objektivnih karakteristika²⁸ u cilju jasnije i preciznije identifikacije i diferencijacije zaštićenih skupina. Na osnovu odredbi Konvencije o genocidu nije moguće odrediti da li je ključna odrednica zaštićene skupine objektivni faktor ili subjektivna percepcija članstva zaštićenoj skupini, nego se primjenjuje onaj pristup koji je u određenoj situaciji opravdan i svrsishodan. U predmetima pred ICTR (Musema, Semanza) evidentno je definisanje zaštićene ljudske skupine primjenom kombinacije objektivnog i subjektivnog pristupa. U predmetu „Krstić“ Pretresno vijeće se osvrnulo na objektivne karakteristike te se pozvalo na Ustav Jugoslavije iz 1963. godine kojim su bosanski muslimani priznati kao nacija. „Pretresno vijeće se uvjerilo da su u julu 1995. snage bosanskih Srba, nakon pada Srebrenice, pogubile nekoliko hiljada muškaraca bosanskih Muslimana. Ukupan broj pogubljenih kreće se vrlo vjerovatno između 7000 i 8000 muškaraca.“²⁹ Jedna od teškoća prilikom definisanja zaštićene ljudske skupine u Srebrenici jula 1995. godine, koja je bila objekt napada, jeste što žrtve genocida nisu samo iz Srebrenice, već je nezanemariv broj žrtava iz susjednih općina (Bratunac, Vlasenica...) koje gravitiraju prema Srebrenici, ali ipak je utvrđena zajednička karakteristika da pripadaju skupini bosanskih muslimana. „Očito konstanta u duhu svim ozbiljnim pravnim raspravama o genocidu, barem od usvajanja UN Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, je potraga za dobrim konceptom (...).“³⁰ Postoje dvije suprotne tendencije u definisanju koncepta genocida. Jedna je usmjerena na definisanje genocida isključivo kroz prizmu primjene restriktivnih uslova propisanih u konvenciji, dok druga izlazi iz postojećih okvira i nastoji ovaj zločin definisati u širem smislu pozivajući se primarno na cilj konvencije.

---

²⁸ U prvostepenoj presudi u predmetu „Musema“, par. 162, Prvostepeno vijeće je izjavilo da „samo subjektivna definicija nije dovoljna“. U prvostepenoj presudi u predmetu „Semanza“, par. 317, Pretresno vijeće je bilo mišljenja da „zaključak da li se grupa“ može definisati kao ciljana grupa „valja ocijeniti (...) na osnovu *objektivnih* karakteristika njenog društvenog ili historijskog konteksta, kao i na osnovu njene *subjektivne* percepcije od strane počinitelja“. U prvostepenoj presudi u predmetu „Bagilishema“, par. 65, Pretresno vijeće je još eksplicitnije napomenulo da koncept nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe „valja ocijeniti u svjetlu konkretnog političkog, društvenog, historijskog i kulturnog konteksta“, te da pripadnost „ciljanoj grupi mora biti objektivna karakteristika društva koje je posrijedi“.

²⁹ Presuda Pretresnog vijeća u predmetu „Krstić“, par. 84.

³⁰ Korošec, D., *Kritika o inkriminaciji genocida*, Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani, str. 2, na: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/mezinaro/korosec.pdf>.

2.2 Pozitivno i negativno određenje zaštićene grupe

U praksi međunarodnog pravosuđa evidentno je pozitivno definisanje zaštićene ljudske skupine koje preciznije i jasnije definiše skupinu kojoj je propisana krivičnopravna zaštita. Negativno definisanje skupine podrazumijeva da je promatrana grupa koja je objekt napada različita od skupine kojoj pripada izvršilac, što samo po sebi nije dovoljno zbog uopćenog određivanja zaštićene ljudske skupine. Negativan pristup definisanju zaštićene ljudske skupine je evidentan u predmetu „Jelisić“ koji se sastoji od „identifikovanja pojedinaca kao osoba koje ne pripadaju onoj grupi za koju počinioci zločina smatraju da joj pripadaju i koja za njih ima određene nacionalne, etničke, rasne ili vjerske karakteristike“.³¹

Žalbeno vijeće je u predmetu „Stakić“ insistiralo da se primijeni pozitivno definisanje zaštićene ljudske skupine i odbacilo negativno definisanje zaštićene skupine od Tužilaštva koje je prethodno definisalo zaštićenu ljudsku skupinu kao „nesrbi“³². Identičan stav zauzeo je i Međunarodni krivični sud u kontekstu utvrđivanja odgovornosti Srbije povodom pokretanja tužbe BiH kada je odbacio navod tužitelja da se zaštićena skupina sastojala od „nesrpskog stanovništva“³³. Ovako definisanje zaštićene skupine je preširoko i neodređeno, tako da bi se pod nesrpskim stanovništvom, kako je definisana zaštićena skupina, smatrali, osim bosanskih muslimani, svi drugi koji nisu pripadnici ljudske skupine koja se tereti, tj. koji nisu Srbi (Mađari, Slovenci...). „Prema tome, genocid je izvorno zamišljen kao uništenje rase, plemena, nacije ili neke druge grupe određenog pozitivnog identiteta, a ne kao uništenje raznih ljudi koji nemaju neki određeni identitet.“³⁴ Shodno naprijed navedenom definisanje zaštićene ljudske skupine kao „nesrbi“ ne govori tačno o kojoj je ljudskoj skupini riječ na promatranom području (npr. bosanski

---

³¹ <http://www.icty.org>; prvostepena presuda u predmetu „Jelisić“, par. 71.

³² Tužilaštvo se pozvalo na Izveštaj Komisije eksperata par. 96. prema kome je prihvatljiv negativan pristup, gdje se navodi: ukoliko je riječ o nekoliko grupa žrtava ili o više od jedne grupe žrtava, a svaka grupa kao takva uživa zaštitu, s obzirom na duh i svrhu Konvencije moguće je sagledati sve grupe žrtava kao veći entitet. To je slučaj ako, naprimjer, postoje dokazi da grupa A želi uništiti, u cjelini ili djelimično, grupe B, C i D, ili sve one koji ne pripadaju nacionalnoj, etničkoj, rasnoj ili vjerskoj grupi A. U izvjesnom smislu, grupa A je definisala pluralističku ne-A grupu koristeći se nacionalnim, etničkim, rasnim i vjerskim kriterijima. Čini se relevantnim analizirati sudbinu ne-A grupe na sličan način kao u slučaju da se radi o homogenoj ne-A grupi.

³³ Presuda o primjeni Konvencije od 26. 2. 2007. godine, par. 191–192.

³⁴ <http://www.icty.org>; presuda Žalbenog vijeća u predmetu „Stakić“, 22. 3. 2006, par. 21.

muslimani). Prema tome, pripadnost pojedinca kao žrtve i člana tačno određene i definisane zaštićene ljudske skupine je osnovni preduslov za utvrđivanje postojanja genocidne namjere (*mens rea*). U međunarodnom krivičnom pravu pridaje se poseban značaj identifikaciji žrtve, definisanju zaštićene ljudske skupine, polazeći od krivičnopravnog aksioma da žrtva kao pojedinac mora pripadati zaštićenoj ljudskoj skupini. „Cilj je preduzimanje radnje ovog krivičnog djela, dakle, uništenje grupe, pri čemu je likvidacija pojedinaca samo način ili sredstvo za ostvarivanje ovog cilja.“³⁵ U protivnom, zabranjena radnja preduzeta prema žrtvama koje ne pripadaju jednoj od zaštićenih ljudskih skupina kao objektu napada ne može se kvalifikovati kao zločin genocida, već kao neko drugo međunarodno krivično djelo u užem smislu, najčešće kao zločin protiv čovječnosti. U praksi međunarodnog pravosuđa odnosno ad hoc Tribunala za bivšu Jugoslaviju predmeti koji involviraju optužbe za genocid potvrđuju naprijed navedeno kao i kompleksnost dokazivanja postojanja genocidne namjere kod izvršioca kao specifičnog obilježja ovog zločina (predmeti „Krajišnik“, „Plavšić“, „Brđanin“...).

2.3 Značajan dio zaštićene grupe – kvantitativna komponenta

Jedno od veoma značajnih pitanja koje se javlja nakon identifikacije zaštićene grupe jeste utvrđivanje postojanja kvantitativne komponente zločina genocida neophodne za postojanje zločina genocida. Konvencija o genocidu ne sadrži jasno propisane kriterije i mjerila na osnovu kojih je moguće utvrditi kvantitativnu komponentu zločina. Kada je u pitanju potpuno uništenje konvencijski zaštićene grupe, sasvim je jasno da namjera mora biti usmjerena na uništenje grupe u cijelosti. Međutim, djelimično uništenje zaštićene grupe izaziva brojne dileme, različite stavove i mišljenja s obzirom da nisu uspostavljeni i propisani standardi određivanja djelimičnog uništenja zaštićene grupe. U praksi međunarodnog pravosuđa jasno je ustanovljeno da, kada se osuda za genocid zasniva na namjeri da se „djelimično“ uništi zaštićena grupa, to mora biti znatan dio te grupe.³⁶ U predmetu „Jelisić“, u kojem je to pitanje prvi put razmatrano, Pretresno vijeće je konstatiralo da je, „(s) obzirom da je cilj Konvencije (o genocidu) bavljenje masovnim zločinima, široko (...) prihvaćeno da namjera da se uništi mora biti

---

³⁵ Đurđić, V., D. Jovašević (2003), *Međunarodno krivično pravo*, Dosije, Beograd, 77.

³⁶ Presuda Žalbenog vijeća u predmetu „Krstić“, par. 8.

usmjerena barem na bitan dio grupe.”³⁷ Prilikom utvrđivanje kvalitativne komponente zločina genocida, potrebno je uzeti u obzir nekoliko bitnih odrednica kao što su: numerička veličina ciljanog dijela zaštićene grupe, broj ciljanih pojedinaca u odnosu na ukupan broj zaštićene grupe, značaj ciljanog dijela, da li je dio grupe ključan za njen opstanak, te područje djelovanja i kontrole izvršilaca i njihov mogući doseg.³⁸ Pojam „znatan dio“ zaštićene grupe nije samo značajan sa aspekta kvantiteta i utvrđivanja postojanja kvantitativne komponente zločina već i sa aspekta mogućih posljedica na grupu kao takvu. Međutim, problem se javlja prilikom dokazivanja genocidne namjere kod izvršioca zločina koja predstavlja nužan uslov za postojanje zločina. Moguće je da izvršilac preduzimanjem jedne ili više radnji izvršenja propisanih u članu II Konvencije o genocidu ne ostvari namjeravani obim uništenja zaštićene grupe, ali uz postojanje direktnih ili indirektnih dokaza moguće je dokazati postojanje genocidne namjere. S druge strane, moguće je da izvršilac zločina ostvari namjeravani obim uništenja, ali zbog nedostatka direktnih ili indirektnih dokaza koji potvrđuju postojanje genocidne namjere kod izvršioca praktično je nemoguće dokazati postojanje zločina genocida. Treća mogućnost odnosi se na situaciju kada izvršilac ne ostvari namjeravani obim uništenja zaštićene grupe. U tom slučaju praktično je nemoguće dokazati postojanje genocidne namjere zbog nedostatka dokaza kao i namjeru uništenja znatnog dijela grupe s obzirom da izvršilac nije ostvario namjeravani obim izvršenja.

2.4 Identifikacija žrtve

Na prvi pogled identifikacija žrtava, a samim tim i zaštićene ljudske skupine, izgleda kao jednostavan proces. Međutim, u praktičnom postupanju javlja se niz problema i otežavajućih okolnosti koje ovaj proces u značajnoj mjeri limitiraju, a posebno u kontekstu potrebnog vremena da se identifikacija uspješno okonča.

Prvi korak prilikom identifikacije zaštićene skupine jeste identifikacija žrtvi kao jedinki koje čine određenu zaštićenu ljudsku skupinu. Da bi se pristupilo identifikaciji zaštićene grupe, potrebno je utvrditi status i kategoriju žrtvi odnosno njihova pripadnost zaštićenoj skupini. Prema prof. Josipoviću, „kod izvršenja zločina genocida postoji

---

³⁷ Presuda Pretresnog vijeća u predmetu „Jelisić“, par. 82.

³⁸ Detaljnije vidjeti: presuda Žalbenog vijeća u predmetu „Krstić“, par. 12–23.

dualna viktimizacija: žrtva su i kolektivi (grupa/skupina) ali i pojedinac koji je odabran za žrtvu upravo zato jer je pripadnik kolektiva“.³⁹

Zahvaljujući općem tehničko-tehnološkom napretku koji se pozitivno odrazio i na razvoj forenzike, pomoću DNA metode (analize)⁴⁰ je moguće utvrditi identitet žrtve, a samim tim i pripadnost žrtve zaštićenoj skupini. „ICMP je prikupio 87.049 uzoraka krvi srodnika nestalih i analizirao njihove DNK profila.“⁴¹ Prilikom identifikacije žrtve pomoću ove metode moguće je odrediti i druge parametre (obilježja) kao što su spol i starost žrtve, što je veoma bitno prilikom istraživanja fenomena genocida. Identifikacija žrtava, određivanje njihove pripadnosti jednoj od zaštićenih skupina kao i drugih karakteristika predstavlja kompleksan i dugotrajan proces. Naredbodavci, organizatori, planeri kao i neposredni izvršioци najčešće nastoje na svaki mogući način prikriti zločin zbog izbjegavanja krivičnog gonjenja i postupka utvrđivanja individualne krivične odgovornosti pred nadležnim sudom, tako da je veoma teško pronaći lokacije na kojima su ukopane žrtve. Organi krivičnog gonjenja veoma teško dolaze u posjed informacija koje se odnose na lokacije sa masovnim grobnicama jer u principu takve informacije posjeduju upravo osobe koje sa na neposredan ili posredan način mogu dovesti u vezu sa izvršenjem zločina, što podrazumijeva i njihovu individualnu krivičnu odgovornost.

Jedan od prisutnih problema jesu različite, pa nekad i veoma tendenciozne (zlonamjerne) interpretacije usmjerene na poricanje ili negiranje izvršenog genocida koje se odnose na utvrđivanje tačnog broja žrtava, njihov status i kategoriju kojoj pripadaju, što u konačnici otežava cjelokupan proces utvrđivanja pravosudne istine. „Čak i da je dopuštena neka važnija greška u procjeni broja žrtava, nema sumnje da su brojevi žrtava u Bosni (i muslimana i Hrvata) blijedi u poređenju sa Ruandom i Kambodžom. Oba su unikatna u groznom razmjeru masovnih ubistava koja su iskusili.“⁴² Rukovodeći se zajedničkim interesom na planu

---

³⁹ I. Josipović (2007), *Ratni zločini: priručnik za praćenje suđenja*, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek, 23.

⁴⁰ ICMP je organizacija koja pomaže vladama u raznim dijelovima svijeta identificirati žrtve u prirodnim katastrofama i ratnim sukobima. Međunarodna komisija za nestale osobe je osnovana na inicijativu američkog predsjednika Clintona 1996. na samitu G-7 u Lyonu, Francuska. Sjedište ICMP je u Sarajevu.

⁴¹ <http://jeremy-mangum.suite101.com/identifying-bosnian-genocide-victims-a149664>; identifikiranje žrtava bosanskog genocida.

⁴² Jensen, Steven L. B. (2003), *Genocid-slučajevi, poređenja i savremene rasprave*, Danski centar za holokaust i istraživanje genocida, Kopenhagen, str. 165.

efikasnog istraživanja i dokumentovanja međunarodnih zločina kao i procesuiranja osumnjičenih lica u konačnici, javlja se realna potreba da se kapaciteti domaćeg pravosuđa materijalno-finansijski i kadrovski osposobe i ojačaju u cilju ostvarivanja ovog primarnog zadatka.

Zaključak

Definisanje i identifikacija zaštićene ljudske skupine je polazna osnova za krivičnopravno utvrđivanje zločina genocida, uvažavajući veoma restriktivan koncept genocida u praksi međunarodnog pravosuđa. Analizom pojedinih presuda u praksi dva ad hoc tribunala evidentno je da nije sasvim ujednačena praksa prilikom definisanja zaštićene skupine u skladu sa odredbama Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine. Osnovni razlog koji je utjecao na neujednačeno postupanje i različito tumačenje zaštićenih ljudskih skupina jeste uopćenost navedene konvencije koja nije jasno i nedvosmisleno propisala kriterije i mjerila za identifikaciju i diferencijaciju zaštićenih skupina. Imajući u vidu sve nejasnoće i nedorečenosti u pogledu definisanja taksativno propisanih ljudskih skupina, u ovom radu se ipak preferira definisanje zaštićene ljudske skupine kombinacijom objektivnih i subjektivnih karakteristika. Objektivno-subjektivnim pristupom prilikom definisanja zaštićene ljudske skupine omogućuje se jasnija diferencijacija ljudskih skupina. Također, u ovom radu se potvrđuje potreba pozitivnog definisanja zaštićene ljudske skupine, jer se pozitivnim pristupom jasnije, neposrednije i preciznije identifikuje zaštićena ljudska skupina koja je objekt napada. Kroz rad se, pored problema definisanja zaštićenih skupina, artikulišu negativne karakteristike spomenute konvencije koje dovode u pitanje njenu svrhu (cilj) i znatno otežavaju dokazivanje zločina genocida. Polazeći od činjenice da je Konvencija o genocidu usvojena prije više od pola vijeka, čini se opravdanim i svrsishodnim da se odredbe ove konvencije inoviraju i prilagode potrebama današnjice, uvažavajući ukupan tehničko-tehnološki, ekonomski i društveni razvoj kao i druge specifičnosti i okolnosti. To se posebno odnosi na proširenje pojma *genocid* u smislu inkriminacije dodatnih modaliteta izvršenja zločina genocida kao i propisivanja krivičnopravne zaštite i za druge grupe koje mogu biti objektom napada.

Literatura

1. Amann, D. M. (2002), *Group Mentality, Expressivism, and Genocide*, International Criminal Law Review 2.
2. Bettwy, D. S. (2011), *The Genocide Convention and unprotected groups: Is the scope of protection expanding under customary International law?* Notre Dame Journal of International & Comparative Law.
3. Čekić, S., *Historija holokausta*, izlaganje na redovnoj tribini Univerziteta u Sarajevu održanoj 26. januara 2010. povodom 27. januara – Međunarodnog dana sjećanja na žrtve holokausta, http://www.camo.ch/PDFO/HISTORIJA_HOLOKAUSTA_SMAIL_CE_KIC.pdf.
4. Đurđić, V., D. Jovašević (2003), *Međunarodno krivično pravo*, Dosije, Beograd.
5. Ivanišević, B., G. Ilić, T. Višnjić, V. Janjić (2008), *Vodič kroz Haški tribunal: propisi i praksa*, Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) u Srbiji.
6. Jensen, S. L. B. (2003), *Genocid-slučajevi, poređenja i savremene rasprave*, Danski centar za holokaust i istraživanje genocida, Kopenhagen.
7. Josipović, I. (2007), *Ratni zločini: priručnik za praćenje suđenja*, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek.
8. Karović, S. (2011). *Civitas*, časopis za društvena istraživanja, broj 2, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad.
9. Kaseze, A. (2005), *Međunarodno krivično pravo*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd.
10. Korošec, D., *Kritika o inkriminaciji genocida*, Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani, str. 2.: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/mezinaro/korosec.pdf>.
11. Lemkin, R. (1944), *Axis Rule in Occupied Europe*, Washington, D. C.
12. Schabas, W. A. (2001), *Was Genocide Committed in Bosnia and Herzegovina? First Judgments of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, Fordham International Law Journal, Volume 25, Issue 1, Article 2.
13. Seizović, Z. (2007), *Naličje „svjetske pravde“*, Društvena istraživanja – časopis Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, broj 1, godina I.
14. Sijerčić-Čolić, H., et al. (2005), *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Vijeće Evrope/Evropska komisija, Sarajevo.
15. Škulić, M. (2005), *Međunarodni krivični sud: nadležnost i postupak*, Dosije, Beograd.
16. <http://www.icty.org>; prvostepena presuda u predmetu „Jelišić“, prvostepena presuda u predmetu „Krstić“, prvostepena presuda u

predmetu „Kordić“, prvostepena presuda u predmetu „Stakić“, presuda Žalbenog vijeća u predmetu „Stakić“, prvostepena presuda u predmetu „Jelisić“.

17. <http://www.icttr.org>; Prosecutor v. Akayesu (ICTR-96-4-T), Judgment, 2 September 1998, *Prosecutor v. Jean Kambanda*, ICTR 97-23-S, Judgment and Sentence (4 September 1998); prvostepena presuda u predmetu „Musema“, prvostepena presuda u predmetu „Semanza“, prvostepena presuda u predmetu „Bailishema“.
18. <http://www.icj.org>; presuda o primjeni konvencije o genocidu od 26. 2. 2007. godine.
19. <http://jeremy-mangum.suite101.com/identifying-bosnian-genocide-victims-a149664>, *Identificiranje žrtava bosanskog genocida* (pristupljeno 15. 3. 2012).
20. „Službeni vesnik Prezidijuma narodne skupštine FNRJ“, br. 2/50. (dostupno na http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/konvencija_sprecavanj_e_lat.pdf).

Propisi

1. Krivični zakon BiH, „Službeni glasnik BiH“, br. 3/03.
2. Krivičnog zakonik Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 85/05.
3. Krivični zakon Republike Crne Gore, „Službeni list RCG“, br. 70/03.
4. Krivični zakon Republike Hrvatske, „Narodne novine“, br. 110/97.